

СЕКЦІЯ 2 КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.7:004]:340.12

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2026-3-2>

ЦИФРОВІ ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК НОВА ПАРАДИГМА ПРАВ І СВОБОД: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Байрачна Лариса Кімівна,
кандидат філософських наук, доцентка,
доцентка кафедри конституційного права України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
I.k.bayrachna@nlu.edu.ua
orcid.org/0000-0003-3405-4368

***Метою дослідження** є аналіз концепції цифрових прав людини як нового етапу розвитку системи прав і свобод особистості, визначення їх правової природи, змісту та ролі у забезпеченні прав людини в умовах цифрової трансформації суспільства. Для досягнення вказаної мети потрібно вирішити наступні завдання – розкрити поняття та сутність цифрових прав людини як нової категорії сучасної правової науки; – з'ясувати сутність найбільш дискусійного цифрового права – права людини бути забутим (Right to be Forgotten); – дослідити процес трансформації традиційних прав і свобод людини під впливом розвитку цифрових технологій.*

***Методологічну основу** дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання. Застосування діалектичного методу дало змогу дослідити еволюцію цифрових прав людини в умовах цифрової трансформації суспільства. За допомогою формально-юридичного методу розкрито поняття, ознаки та правову природу цифрових прав людини. Системно-структурний метод використано для визначення місця цифрових прав у системі прав і свобод людини та їх класифікації. Порівняльно-правовий метод дав можливість проаналізувати положення міжнародно-правових актів, законодавства Європейського Союзу та практики Європейського суду з прав людини. Метод узагальнення застосовано для формулювання висновків і визначення перспектив розвитку концепції цифрових прав людини.*

***Результати.** У результаті проведеного дослідження встановлено, що цифрові права людини є закономірним результатом розвитку інформаційного суспільства та цифрової трансформації держави, а їх формування відображає сучасний етап еволюції системи прав і свобод людини. Узагальнення наукових підходів дало змогу визначити цифрові права як комплекс правових можливостей особи, що забезпечують реалізацію, захист і здійснення фундаментальних прав у цифровому середовищі, а також охоплюють права, поява яких безпосередньо зумовлена розвитком цифрових технологій.*

Встановлено, що в сучасній юридичній доктрині сформувався два основні підходи до їх розуміння: як трансформації традиційних прав людини в умовах цифровізації та як самостійної групи прав, що виникла у зв'язку з розвитком цифрових технологій.

Обґрунтовано, що одним із найбільш дискусійних цифрових прав є право бути забутим (Right to be Forgotten), зміст якого полягає у забезпеченні контролю особи над власними персональними даними, цифровою історією та репутацією. Аналіз положень GDPR, практики Суду Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини засвідчив поступове формування міжнародних стандартів його реалізації.

Доведено, що цифровізація істотно трансформувала механізми реалізації традиційних прав людини, насамперед права на приватність, свободу вираження поглядів, доступ до інформації та захист персональних даних. Практика ЄСПЛ підтверджує еволюційний підхід до тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що забезпечує ефективне поширення її гарантій на цифрові правовідносини та сприяє формуванню сучасних європейських стандартів захисту цифрових прав людини.

***Висновки.** Проведене дослідження засвідчило, що цифровізація суспільних відносин зумовила трансформацію сучасної системи прав людини та формування концепції цифрових прав. Встановлено, що в юридичній доктрині сформувався два основні підходи до їх розуміння: як нової форми реалізації традиційних прав у цифровому середовищі та як самостійної групи прав, обумовленої розвитком цифрових технологій. Обґрунтовано, що зазначені підходи є взаємодоповнювальними. Особливу увагу приділено праву бути забутим, яке забезпечує контроль особи над персональними даними, цифровою історією та репутацією і ґрунтується на балансі між правом на приватність, свободою вираження поглядів і суспільним інтересом. Аналіз практики ЄСПЛ підтвердив еволюційний характер тлумачення Конвенції,*

що забезпечує поширення її гарантій на цифрові правовідносини. Зроблено висновок про необхідність подальшого розв'язу українського законодавства відповідно до європейських стандартів захисту цифрових прав людини.

Ключові слова: цифровізація, цифрові права, цифровий простір, цифрові технології, трансформація традиційних прав і свобод, цифрова ідентичність, суспільний інтерес, права людини.

DIGITAL HUMAN RIGHTS AS A NEW PARADIGM OF RIGHTS AND FREEDOMS: THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS

Bajrachna Larysa Kimivna,

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Constitutional Law of Ukraine

Yaroslav Mudry National Law University

l.k.bayrachna@nlu.edu.ua

orcid.org/0000-0003-3405-4368

The purpose of the study is to analyze the concept of digital human rights as a new stage in the development of the system of individual rights and freedoms, to determine their legal nature, content and role in ensuring human rights in the conditions of the digital transformation of society. To achieve this goal, it is necessary to solve the following tasks – to reveal the concept and essence of digital human rights as a new category of modern legal science; – to clarify the essence of the most debatable digital right – the right to be forgotten (Right to be Forgotten); – to investigate the process of transformation of traditional human rights and freedoms under the influence of the development of digital technologies.

The methodological basis of the study is a complex of general scientific and special legal methods of scientific knowledge. The application of the dialectical method made it possible to investigate the evolution of digital human rights in the conditions of digital transformation of society. The formal legal method revealed the concept, features and legal nature of digital human rights. The system-structural method was used to determine the place of digital rights in the system of human rights and freedoms and their classification. The comparative legal method made it possible to analyze the provisions of international legal acts, the legislation of the European Union and the practice of the European Court of Human Rights. The generalization method was used to formulate conclusions and determine the prospects for the development of the concept of digital human rights.

Results. As a result of the study, it was established that digital human rights are a natural result of the development of the information society and the digital transformation of the state, and their formation reflects the current stage of evolution of the system of human rights and freedoms. The generalization of scientific approaches made it possible to define digital rights as a set of legal opportunities of a person that ensure the implementation, protection and exercise of fundamental rights in the digital environment, and also cover rights whose emergence is directly due to the development of digital technologies.

It was established that two main approaches to their understanding have been formed in modern legal doctrine: as a transformation of traditional human rights in the conditions of digitalization and as an independent group of rights that arose in connection with the development of digital technologies.

It is substantiated that one of the most debatable digital rights is the right to be forgotten, the content of which is to ensure a person's control over his own personal data, digital history and reputation. Analysis of the provisions of the GDPR, the practice of the Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights has shown the gradual formation of international standards for its implementation. It has been proven that digitalization has significantly transformed the mechanisms for the implementation of traditional human rights, primarily the rights to privacy, freedom of expression, access to information and protection of personal data. The practice of the ECHR confirms the evolutionary approach to the interpretation of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, which ensures the effective extension of its guarantees to digital legal relations and contributes to the formation of modern European standards for the protection of digital human rights.

Conclusions. The study showed that the digitalization of social relations has led to the transformation of the modern system of human rights and the formation of the concept of digital rights. It was established that two main approaches to their understanding have been formed in the legal doctrine: as a new form of implementation of traditional rights in the digital environment and as an independent group of rights, conditioned by the development of digital technologies. It is substantiated that these approaches are complementary. Particular attention is paid to the right to be forgotten, which ensures a person's control over personal data, digital history and reputation and is based on a balance between the right to privacy, freedom of expression and public interest. An analysis of the practice of the ECHR confirmed the evolutionary nature of the interpretation of the Convention, which ensures the extension of its guarantees to digital legal relations. The conclusion is made about the need for further development of Ukrainian legislation in accordance with European standards for the protection of digital human rights.

Keywords: digitalization, digital rights, digital space, digital technologies, transformation of traditional rights and freedoms, digital identity, public interest, human rights.

Вступ. Цифрова трансформація суспільства, стрімкий розвиток інформаційних технологій, штучного інтелекту, великих даних та цифрових платформ зумовили суттєві зміни у способах реалізації людиною своїх прав і свобод. Сучасна людина дедалі більше перебуває у цифровому просторі, де здійснює комунікацію, отримує освіту, працює, користується державними та приватними послугами, здійснює економічну діяльність. У зв'язку з цим виникає необхідність переосмислення традиційної системи прав людини та формування нового напрямку їх правового забезпечення – цифрових прав людини.

Актуальність дослідження цифрових прав зумовлена тим, що цифрове середовище створює не лише нові можливості для розвитку особистості, а й нові загрози: порушення права на приватність, незаконне використання персональних даних, цифрову дискримінацію, втручання алгоритмів у процес прийняття рішень, обмеження доступу до інформації та цифрових ресурсів. У цих умовах особливого значення набуває визначення правової природи цифрових прав, механізмів їх гарантування та захисту.

Особливої уваги ця проблематика набуває в умовах побудови цифрової держави, розвитку електронного врядування та активного впровадження технологій штучного інтелекту. Традиційні юридичні механізми захисту прав людини потребують адаптації до нових реалій, оскільки цифровий простір формує нові форми взаємодії між особою, державою та технологічними компаніями.

Таким чином, дослідження цифрових прав людини як нової парадигми прав і свобод є актуальним напрямом сучасної юридичної науки, оскільки спрямоване на визначення шляхів забезпечення балансу між технологічним розвитком та гарантуванням фундаментальних прав і свобод особистості в цифрову епоху.

Ступінь дослідження. Проблематика правового регулювання цифрових прав людини в Україні перебуває у центрі уваги сучасної правової науки та активно досліджується вітчизняними і зарубіжними науковцями. Особливого масштабу в Європі та світі ці дослідження набули з початком 2010-х років, коли науковці все частіше почали оперувати поняттям «цифрові права», обґрунтовуючи цей вибір тісним зв'язком із цифровим середовищем та цифровими пристроями. Варто відзначити, що інституції Європейського Союзу також активно використовують термін «цифровий». Наприклад, у тексті Європейської декларації цифрових прав та принципів для цифрового десятиліття 2023 р., прикметник «digital» вжито більше ста разів для означення власне прав, навичок, освіти, та інших категорій, так чи інакше пов'язаних із цифровим простором чи явищем цифрової трансформації. (Європейська декларація цифрових прав та принципів для цифрового десятиліття No 32023C0123(01), 2023).

Серед зарубіжних дослідників вагомий внесок у вивчення цифрових прав людини, цифрового конституціоналізму та трансформації правових систем зробили Френсіс Фукуяма, Едоардо Челесте, Джованні Де Грегоріо та інші науковці. З'ясування окремих аспектів цифрових прав відображені в роботах іноземних науковців Б. Кастерза, Л. Панґраціо, Дж. Сефтона-Гріна, Р. Раду, М. Вані, Н. Рао та інших. Їхні праці присвячені аналізу впливу цифрових технологій на конституційні принципи, механізми захисту прав людини, питання цифрової автономії особи, регулювання діяльності технологічних платформ та формування нових моделей правового регулювання цифрового середовища.

В Україні ж наукові розробки розпочалися дещо пізніше (наприкінці 2010-х рр.) та представлені у працях Д. Белова, К. Белякова, І. Захарчука, О. Костенка, Н. Морської, Т. Поповича, Л. Радовецької, Ю. Разметаєва, І. Росовської, Т. Слінько, О. Тихомирова. Варто відзначити, що проведені дослідження були присвячені з'ясуванню правової природи, критеріям класифікації, нормативній основі цифрових прав.

Серед українських учених, які зробили вагомий внесок у дослідження цієї проблематики, варто відзначити Ю. С. Разметаєву, Т. М. Слінько та О. П. Дзєбаня.

Разметаєва Ю. С. досліджує трансформацію прав людини в умовах цифровізації суспільних відносин, звертаючи увагу на зміну традиційних уявлень про зміст і межі фундаментальних прав. Робиться наголос на тому, що цифрове середовище поступово стирає межу між фізичним та віртуальним виміром людської діяльності, унаслідок чого класичні правові підходи потребують переосмислення, а цифрові права набувають статусу важливого елементу сучасної системи прав і свобод людини (Разметаєва, Ю. С., 2020).

Слінько Т. М. у своїх дослідженнях акцентує увагу на конституційно-правових засадах забезпечення прав і свобод людини в умовах розвитку інформаційного суспільства. Науковець розглядає питання адаптації конституційних гарантій до нових суспільних реалій, зокрема проблеми забезпечення права на інформацію, свободи вираження поглядів, доступу до цифрових ресурсів та необхідності удосконалення правових механізмів захисту особи у цифровому просторі (Слінько Т. М., 2024).

Дзєбань О. П. досліджує філософсько-правові та інформаційно-правові аспекти взаємодії людини і технологій, звертаючи увагу на вплив цифровізації на систему соціальних цінностей, інформаційну безпеку та реалізацію прав особистості. У його наукових працях розглядаються проблеми формування інформаційного суспільства, захисту людини в умовах цифрових ризиків, а також необхідність забезпечення балансу між технологічним розвитком, свободою інформації та захистом приватності (Дзєбань О. П., 2021).

Водночас, незважаючи на значний науковий доробок українських і зарубіжних учених, питання комплексного визначення правової природи цифрових прав людини, їх місця у системі фундаментальних прав і свобод, а також ефективних механізмів їх реалізації та захисту залишаються предметом наукової дискусії. Це зумовлює необхідність подальшого дослідження цифрових прав людини як нової парадигми розвитку правового статусу особистості в умовах цифрової трансформації суспільства.

1. Поняття та сутність цифрових прав людини як нової категорії сучасної правової науки

Міжнародні стандарти захисту цифрових прав людини формуються насамперед у межах діяльності Ради Європи та Європейського Союзу. Незважаючи на відсутність окремого міжнародного договору, присвяченого цифровим правам людини, їх нормативну основу становлять положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, спеціальні міжнародні договори у сфері захисту персональних даних, рекомендації Комітету міністрів Ради Європи та практика Європейського суду з прав людини.

Базовим міжнародним актом залишається Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка хоча й була прийнята задовго до виникнення цифрових технологій, завдяки принципу «живого інструменту» (living instrument) забезпечує поширення традиційних гарантій прав людини на цифрове середовище. Саме положення статей 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) та 10 (свобода вираження поглядів) стали основою для формування європейських стандартів захисту приватності, персональних даних, свободи доступу до інформації та інших цифрових прав. (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року).

Важливим етапом розвитку міжнародних стандартів стала Конвенція Ради Європи № 108+ про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (2018). На відміну від Конвенції 1950 року, цей документ безпосередньо регулює питання обробки персональних даних у цифровому середовищі. Конвенція закріплює принципи законності, добросовісності, пропорційності, мінімізації даних, точності інформації та підзвітності суб'єктів, які здійснюють їх обробку. Особливе значення має визнання права особи контролювати використання власних персональних даних незалежно від розвитку цифрових технологій. (Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (Convention 108+)).

Подальший розвиток концепції цифрових прав відображено у Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2014)6 «Посібник з прав людини для користувачів Інтернету». Документ уперше систематизував права людини, що реалізуються в мережі Інтернет,

наголосивши, що особа повинна користуватися однаковим обсягом прав як в офлайн-, так і в онлайн-середовищі. У рекомендації особливу увагу приділено свободі вираження поглядів, доступу до інформації, захисту приватності, персональних даних та ефективним засобам юридичного захисту в цифровому просторі. (Recommendation CM/Rec(2014)6 of the Committee of Ministers to member States on a Guide to Human Rights for Internet Users (adopted by the Committee of Ministers on 16 April 2014)).

Важливим кроком у розвитку європейської цифрової політики стала Рекомендація CM/Rec(2018)2 щодо ролей і відповідальності інтернет-посередників. Документ визначає стандарти діяльності цифрових платформ, пошукових систем, соціальних мереж та інших посередників інформаційного обміну, покладаючи на них обов'язок поважати права людини під час надання цифрових послуг. Рекомендація підкреслює необхідність забезпечення прозорості алгоритмів, недопущення свавільного блокування контенту, захисту персональних даних користувачів та створення ефективних механізмів оскарження рішень цифрових платформ (Recommendation CM/Rec(2018)2 of the Committee of Ministers to member States on the roles and responsibilities of internet intermediaries (adopted on 7 March 2018)). *Council of Europe.*)

Отже, аналіз міжнародно-правових актів Ради Європи свідчить, що сучасна концепція цифрових прав людини формується шляхом еволюційного розвитку традиційних прав і свобод. Міжнародні стандарти дедалі більше орієнтовані на забезпечення цифрової автономії особи, захист персональних даних, свободи інформації та безпечного використання цифрових технологій, що створює нормативну основу для подальшого розвитку національного законодавства у сфері цифрових прав людини.

Водночас міжнародно-правові стандарти не вичерпують усіх аспектів досліджуваної проблематики. Їх подальший розвиток і доктринальне осмислення знайшли відображення у працях українських науковців, які досліджують цифровізацію правовідносин, трансформацію інформаційних прав і свобод, цифрову приватність, захист персональних даних та особливості реалізації прав людини у цифровому середовищі. Серед таких дослідників варто виокремити Ю. С. Разметаєву, Т. М. Слінько, О. П. Дзьобаня, О. В. Петришину, О. С. Гиляку, М. Г. Хаустову, О. С. Сосніна, А. Р. Лабика та інших, праці яких суттєво розширили теоретичні засади сучасної концепції цифрових прав людини.

Петришин О. В. та Гиляка О. С. розглядають цифрові права як результат трансформації системи прав людини під впливом цифровізації суспільних відносин. Вони не дають вузького формального визначення цифрових прав як окремої групи прав, а розкривають їх через процес еволюції та адаптації

фундаментальних прав людини до умов цифрового середовища. Вони зазначають, що розвиток цифрових технологій став чинником формування нової категорії прав людини – цифрових прав. Науковці виходять із того, що цифрові права не виникають ізольовано від традиційної системи прав і свобод, а є результатом їх трансформації під впливом цифрової революції. У цифрову епоху класичні права людини набувають нового змісту, доповнюються новими аспектами та поширюються на сферу цифрових відносин. Цифрові права охоплюють правові можливості особи, пов'язані із використанням цифрових технологій, доступом до цифрових ресурсів, захистом персональних даних, забезпеченням приватності, а також гарантуванням безпеки людини у цифровому просторі.

На думку авторів, особливістю цифрових прав є їх динамічний характер: вони перебувають у процесі формування та розширення відповідно до розвитку технологій і нових суспільних потреб. До таких прав дослідники відносять, зокрема, право бути забутим, право на анонімність, право на захист персональних даних, право на цифрову освіту та доступ до цифрових знань, а також права, пов'язані із використанням цифрових активів та захистом інформації (Петришин О. В., Гиляка О. С., 2021).

Соснін О. розглядає цифровізацію не лише як технологічний процес, а як комплексне суспільне явище, яке змінює характер взаємодії людини, держави та суспільства. Безпосередньо поняття «цифрові права» у вузькому розумінні автор не визначає, однак його позиція дозволяє розкрити їх через призму впливу цифровізації на правовий статус особи та необхідність формування нових механізмів правового захисту.

Це нова реальність суспільного розвитку, яка суттєво змінює умови реалізації прав і свобод людини. На думку дослідника, цифрові технології перестають бути лише інструментом обробки інформації та перетворюються на фундаментальний фактор організації суспільних процесів, що впливає на політичну, економічну, соціальну та правову сфери. У таких умовах виникає необхідність переосмислення традиційних підходів до забезпечення прав людини та формування нових правових гарантій у цифровому середовищі.

У контексті підходу Сосніна О. цифрові права людини можна розглядати як систему правових можливостей особи, що забезпечують її повноцінну участь у цифровому суспільстві, доступ до інформаційних ресурсів, захист інформаційної автономії, безпеку персональних даних та можливість контролювати процеси використання інформації про себе. Дослідник звертає увагу, що цифровізація створює не лише нові можливості для розвитку особистості, а й нові ризики – інформаційну залежність, загрози приватності, маніпулювання інформацією та посилення контролю за особою. Саме тому цифрові права мають розглядатися як важливий елемент сучасної системи прав

і свобод людини. Соснін більше розкриває соціально-філософський та інформаційний вимір цифровізації як середовища виникнення нових правових потреб (Соснін О., 2020).

2. Поняття та сутність цифрових прав людини як нової категорії сучасної правової науки на наш погляд пов'язано з **правом бути забутим (Right to be Forgotten)** і є одним із найбільш дискусійних цифрових прав людини, яке сформувалося під впливом стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та безпрецедентного накопичення персональних даних у цифровому середовищі. На відміну від традиційного права на приватність, яке спрямоване на захист особистого життя від неправомірного втручання, право бути забутим надає особі можливість контролювати подальше існування інформації про себе у цифровому просторі, вимагати її видалення або припинення поширення за відсутності законних підстав для її подальшої обробки.

Концепція права бути забутим ґрунтується на ідеї інформаційного самовизначення особи та забезпечення контролю над власною цифровою ідентичністю. У сучасних умовах інформація, розміщена в мережі Інтернет, практично не має часових меж існування, а пошукові системи здатні забезпечувати її миттєвий доступ навіть через багато років після оприлюднення. Це створює ситуацію, коли відомості, що втратили суспільне значення або більше не відповідають актуальному становищу особи, продовжують впливати на її репутацію, професійну діяльність, приватне життя та реалізацію інших прав.

Нормативного закріплення право бути забутим набуло насамперед у праві Європейського Союзу. Так, стаття 17 Загального регламенту про захист даних (General Data Protection Regulation, GDPR) закріплює «право на стирання» (right to erasure), відповідно до якого суб'єкт персональних даних має право вимагати від контролера без невинуваданої затримки видалити персональні дані у випадках, коли вони більше не є необхідними для цілей, для яких були зібрані, особа відкликала згоду на їх обробку, обробка здійснюється незаконно або дані підлягають видаленню відповідно до вимог законодавства (Регламент (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту і Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних і про вільний рух таких даних та про скасування Директиви 95/46/ЄС).

Формування сучасного змісту права бути забутим значною мірою пов'язане з рішенням Суду Європейського Союзу у справі Google Spain SL, Google Inc. v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) and Mario Costeja González (C-131/12, 2014). Суд визнав, що оператори пошукових систем за певних умов зобов'язані вилучати із результатів пошуку посилання на інформацію про особу, якщо вона є неточною, неактуальною, надмірною або втратила суспільний інтерес. При цьому йдеться не про видалення інформації з першоджерела, а про припинення її індексації

пошуковими системами, що значно ускладнює доступ до відповідних відомостей (Google Spain SL, Google Inc. v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González : Judgment of the Court (Grand Chamber) of 13 May 2014).

Практика Європейського суду з прав людини також поступово формує підходи до цього права через тлумачення статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Так, у справі *M.L. and W.W. v. Germany* (2018) Суд наголосив на необхідності забезпечення справедливого балансу між правом особи на повагу до приватного життя та правом суспільства на доступ до інформації. ЄСПЛ зазначив, що тривале збереження у відкритому доступі інформації про кримінальне минуле особи може негативно впливати на її ресоціалізацію, однак питання її видалення повинно вирішуватися з урахуванням суспільного інтересу, ролі особи у суспільному житті та актуальності відповідної інформації. (Справа «*M.L. and W.W. v. Germany*»: рішення Європейського суду з прав людини від 28 червня 2018)

Особливим проявом права бути забутим у цифрову епоху є *право на цифрову смерть (digital death)*, яке передбачає можливість припинення існування цифрової особистості після смерті людини або видалення її цифрового сліду за життя. Сьогодні великі цифрові корпорації, зокрема Google, Meta та Apple, впровадили механізми керування цифровою спадщиною, що дозволяють користувачам заздалегідь визначити порядок видалення або передачі своїх облікових записів після смерті. Такі механізми є проявом розвитку приватної практики забезпечення цифрової автономії особи.

Отже, право бути забутим слід розглядати як самостійне цифрове право людини, що забезпечує контроль особи над власною цифровою історією та цифровою репутацією. Його зміст виходить за межі традиційного права на приватність і відображає нову модель взаємодії людини з інформаційним середовищем, у якій особа набуває можливості самостійно визначати межі існування своїх персональних даних у цифровому просторі. Саме тому право бути забутим дедалі частіше розглядається як невід'ємний елемент сучасної концепції цифрових прав людини та важлива гарантія інформаційного самовизначення особистості.

На наш погляд позиція зазначених науковців розкриває один із базових підходів до поняття цифрових прав, оскільки вона поєднує конституційно-правовий підхід (права і свободи людини) та соціально-філософський, інформаційно-правовий підхід (цифрове середовище як нова соціальна сфера реалізації прав).

3. Процес трансформації традиційних прав і свобод людини під впливом розвитку цифрових технологій

Хаустова М. Г. у своїх працях не формулює цифрові права як повністю автономну групу прав людини з усталеним переліком, а розглядає їх у контексті трансформації прав

людини в умовах цифровізації та формування інформаційного суспільства. Розглядає цифрові права людини як новий напрям розвитку правової системи, що формується під впливом цифрової трансформації суспільства. На думку дослідниці, цифровізація змінює не лише технологічні способи взаємодії між особою, державою та суспільством, а й трансформує механізми реалізації та захисту фундаментальних прав і свобод людини. У цифрову епоху традиційні права людини набувають нового змісту, оскільки їх реалізація дедалі більше залежить від доступу до цифрових технологій, інформаційних ресурсів та безпечного цифрового середовища.

У цьому контексті цифрові права можна розглядати як сукупність правових можливостей особи, що забезпечують її участь у цифровому просторі, захист приватності, персональних даних, інформаційну безпеку та рівний доступ до цифрових благ. Хаустова М. Г. наголошує, що розвиток цифрових технологій створює не лише нові можливості для реалізації прав людини, а й нові ризики, пов'язані із втручанням у приватне життя, поширенням персональних даних, цифровою нерівністю та необхідністю правового регулювання нових суспільних відносин (Хаустова М. Г. ,2022).

Цікавим та ґрунтовним. на наш погляд, є дослідження Лабик А. Р. що обґрунтовує підхід, відповідно до якого цифрові права можуть розглядатися як особливий різновид прав людини, що формується під впливом цифрової трансформації суспільства. Авторка виходить із того, що цифрове середовище створює якісно нові умови існування людини, у яких традиційні права потребують переосмислення та доповнення новими правовими можливостями. Для аргументації теорії особливих цифрових прав людини позицію Лабик А. Р. можна розкрити через такі положення: – цифрові права мають особливий об'єкт правового регулювання. Одним із аргументів на користь самостійності цифрових прав є наявність специфічного середовища їх реалізації – цифрового простору. На відміну від традиційних прав, які реалізуються переважно у фізичному соціальному середовищі, цифрові права пов'язані із відносинами, що виникають у мережі Інтернет, під час використання цифрових платформ, інформаційних систем, алгоритмічних технологій та штучного інтелекту.

У цьому аспекті цифрові права спрямовані не лише на захист уже існуючих можливостей людини, а й на регулювання нових форм взаємодії особи з технологічними системами

– цифрові права мають специфічний зміст, який не повністю охоплюється традиційними правами. Лабик А. Р. звертає увагу на те, що цифровізація породжує нові правові потреби, які не можуть бути повністю пояснені лише через класичні категорії прав людини. Наприклад, право на захист персональних даних, право на цифрову ідентичність, право на пояснення алгоритмічних рішень або право на контроль за використанням цифрового профілю

особи мають власний зміст і механізми реалізації. Саме поява таких специфічних правових можливостей свідчить про формування окремої групи цифрових прав (Лабик, А., 2025.)

— цифрові права характеризуються новими загрозами та спеціальними механізмами захисту. Особливість цифрових прав полягає у тому, що вони виникають як відповідь на нові ризики цифрової епохи: — неконтрольоване збирання та використання персональних даних; — алгоритмічне прийняття рішень без участі людини; — цифрове спостереження; — маніпулювання інформацією; — кіберзагрози; — цифрова нерівність. Тому захист цифрових прав потребує спеціальних юридичних інструментів, які не завжди можуть бути забезпечені традиційними механізмами гарантування прав людини

— цифрові права мають динамічний характер. Важливою ознакою цифрових прав є їх постійний розвиток. На відміну від усталеного каталогу класичних прав людини, цифрові права перебувають у процесі формування залежно від появи нових технологій та суспільних викликів. Наприклад, розвиток штучного інтелекту актуалізував питання права людини на пояснення автоматизованих рішень, права на алгоритмічну прозорість та недопущення дискримінації через цифрові системи

— цифрові права можуть розглядатися як новий етап еволюції прав людини. Аргументом на користь теорії особливих цифрових прав є те, що вони відображають не просто зміну способу реалізації традиційних прав, а появу нових сфер правового буття людини. Цифрове середовище стало окремим простором соціальної активності, а отже потребує відповідного правового статусу особи.

Отже, підхід Лабик А. Р. дозволяє обґрунтувати концепцію цифрових прав людини як особливої групи прав, що характеризуються специфічним об'єктом реалізації, особливим змістом, новими механізмами гарантування та динамічним характером розвитку. Цифрові права не заперечують традиційну систему прав і свобод людини, а доповнюють її, відображаючи нові форми існування особистості у цифровому суспільстві. (Лабик А. Р., 2025).

Таким чином, у науковому підході дослідників цифрові права постають як результат еволюції системи прав людини в умовах цифрової трансформації, що потребує оновлення правових механізмів їх гарантування та захисту.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що цифровізація суспільних відносин зумовила якісну трансформацію сучасної системи прав людини та стала передумовою формування нової категорії правової науки — цифрових прав людини. Їх виникнення обумовлене не лише появою нових інформаційно-комунікаційних технологій, а й необхідністю забезпечення ефективного захисту особи у цифровому середовищі, де традиційні механізми гарантування прав і свобод не завжди є достатніми. Цифрові права людини доцільно розглядати як комплекс правових можливостей особи, спрямованих на забезпечення

її свободи, приватності, безпеки, автономії та інформаційного самовизначення під час використання цифрових технологій.

Встановлено, що в сучасній юридичній науці сформувалися два основні підходи до розуміння цифрових прав людини. Відповідно до першого підходу цифрові права є новою формою реалізації вже існуючих фундаментальних прав і свобод у цифровому середовищі. Другий підхід обґрунтовує існування самостійної групи цифрових прав, виникнення яких стало наслідком розвитку цифрових технологій і які не можуть бути повністю охоплені традиційною системою прав людини. Аналіз сучасної доктрини та міжнародної практики свідчить, що обидві концепції є взаємодоповнювальними, оскільки цифровізація одночасно трансформує зміст класичних прав і породжує нові правові інститути.

Особливу увагу приділено одному з найбільш дискусійних цифрових прав — праву бути забутим (Right to be Forgotten). Обґрунтовано, що його зміст виходить за межі традиційних права на приватність і полягає у забезпеченні контролю особи над власною цифровою історією, персональними даними та цифровою репутацією. Право бути забутим спрямоване на досягнення справедливого балансу між правом людини на повагу до приватного життя, свободою вираження поглядів та суспільним інтересом в отриманні інформації. Його нормативне закріплення у статті 17 Загального регламенту ЄС про захист даних (GDPR), практика Суду Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини свідчать про поступове формування міжнародних стандартів захисту цифрової особистості.

Доведено, що розвиток цифрових технологій істотно трансформував механізми реалізації традиційних прав і свобод людини. Право на приватність, свободу вираження поглядів, доступ до інформації, освіту, недискримінацію та ефективний судовий захист набули нового змісту в цифровому середовищі. Водночас практика Європейського суду з прав людини демонструє еволюційний підхід до тлумачення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що дозволяє поширювати її гарантії на новітні цифрові відносини без внесення змін до тексту Конвенції.

Отже, цифрові права людини є закономірним результатом розвитку інформаційного суспільства та становлення цифрової держави. Подальше вдосконалення національного законодавства України має здійснюватися з урахуванням європейських стандартів захисту прав людини, практики Європейського суду з прав людини та Суду Європейського Союзу, що сприятиме формуванню людиноцентричної моделі правового регулювання цифрового середовища, заснованої на принципах верховенства права, поваги до людської гідності, цифрової автономії та інформаційного самовизначення особи.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Європейська декларація цифрових прав та принципів для цифрового десятиліття No 32023C0123(01), 2023. European Union. EURLex[онлайн]. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:JOC_2023_023_R_0001 (дата звернення: 22.07.2026).
2. Разметаєва, Ю. С., Цифрові права людини та проблеми екстратериторіальності в їх захисті. Право та державне управління, 2020. 4 [онлайн], С. 18-23. URL: https://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2020/4.pdf (дата звернення: 22.07.2026).
3. Слінько Т. М., Нестеренко О. В. Запит на інформацію (інформаційний запит) // Велика українська юридична енциклопедія. Т. 4. Харків : Право, 2024. С. 257–261.
4. Дзюбань О. П. Цифрова людина як філософська проблема // *Інформація і право*. 2021. № 2(37).
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Council of Europe*. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr (дата звернення: 22.07.2026).
6. Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (Convention 108+) : Council of Europe Treaty Series No. 223. Strasbourg, 10 October 2018. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/en/web/data-protection/convention108-and-protocol> (дата звернення: 22.07.2026).
7. Recommendation CM/Rec(2014)6 of the Committee of Ministers to member States on a Guide to Human Rights for Internet Users (adopted by the Committee of Ministers on 16 April 2014). *Council of Europe*. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c69fb (дата звернення: 22.07.2026).
8. Recommendation CM/Rec(2018)2 of the Committee of Ministers to member States on the roles and responsibilities of internet intermediaries (adopted on 7 March 2018). *Council of Europe*. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680790e14 (дата звернення: 22.07.2026).
9. Петришин О. В., Гиляка О. С. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. Вісник Національної академії правових наук України. 2021. Т. 28. № 1. С. 15–23. DOI: 10.37635/jnalsu.28(1).2021.15-23.)
10. Соснін О. Цифровізація як нова реальність України. LexInform. 18.01.2020. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/tsyfrovizatsiya-yak-nova-realnist-ukrayiny/> (дата звернення: 22.07.2026).
11. Регламент (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту і Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних і про вільний рух таких даних та про скасування Директиви 95/46/ЄС (General Data Protection Regulation). Official Journal of the European Union. 2016. L 119. P. 1–88. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> (дата звернення: 22.07.2026).
12. Google Spain SL, Google Inc. v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González : Judgment of the Court (Grand Chamber) of 13 May 2014, Case C-131/12. Court of Justice of the European Union. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-131/12> (дата звернення: 22.07.2026).
13. Справа «M.L. and W.W. v. Germany» (заяви № 60798/10 та № 65599/10) : рішення Європейського суду з прав людини від 28 червня 2018 р. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-183947> (дата звернення: 22.07.2026).
14. Хаустова М. Г. Державна політика в сфері прав людини в епоху цифрових трансформацій. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія:

Право. 2022. Вип. 69. С. 328–333. DOI: 10.24144/2307-3322.2021.69.55.

15. Хаустова М. Г. Поняття цифровізації: національні та міжнародні підходи. Право та інновації. 2022. № 2 (38). С. 7–18. DOI: 10.37772/2518-1718-2022-2(38)-1

16. Лабик, А.Р. Цифровий розрив як виклик для реалізації цифрових прав людини. В: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Молодіжна наука заради миру та розвитку : зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 28-29 листопада 2025 року. Чернівці: ЧНУ [онлайн], С.417-421. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/13352> (дата звернення: 22.07.2026).

17. Лабик А. Р. Міжнародне право прав людини в умовах цифровізації: аналіз ключових понять. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 6. С. 429–433. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.06.3.65. URL: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/584/580> (дата звернення: 22.07.2026).

REFERENCES:

- European Union. (2023). *European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade* No. 32023C0123(01). EUR-Lex. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:JOC_2023_023_R_0001 (accessed: 22 July 2026).
- Razmistaieva, Yu. S. (2020). Tsyfrovi prava liudyny ta problemy ekstraterytorialnosti v yikh zakhysti [Digital human rights and the problems of extraterritoriality in their protection]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, 4, 18–23. Available at: https://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2020/4.pdf (accessed: 22 July 2026).
- Slinko, T. M., & Nesterenko, O. V. (2024). Zapyt na informatsiiu (informatsiinyi zapyt) [Request for information (information request)]. In *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia* (Vol. 4, pp. 257–261). Kharkiv: Pravo.
- Dzoban, O. P. (2021). Tsyfrova liudyna yak filosofska problema [Digital human as a philosophical problem]. *Informatsiia i pravo*, 2(37).
- Council of Europe. (1950). *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. Available at: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr (accessed: 22 July 2026).
- Council of Europe. (2018). *Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (Convention 108+)*. Council of Europe Treaty Series No. 223. Strasbourg, 10 October 2018. Available at: <https://www.coe.int/en/web/data-protection/convention108-and-protocol> (accessed: 22 July 2026).
- Council of Europe. (2014). *Recommendation CM/Rec(2014)6 of the Committee of Ministers to member States on a Guide to Human Rights for Internet Users* (adopted 16 April 2014). Available at: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c69fb (accessed: 22 July 2026).
- Council of Europe. (2018). *Recommendation CM/Rec(2018)2 of the Committee of Ministers to member States on the roles and responsibilities of internet intermediaries* (adopted 7 March 2018). Available at: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680790e14 (accessed: 22 July 2026).
- Petryshyn, O. V., & Hyliaka, O. S. (2021). Prava liudyny v tsyfrovu epokhu: vyklyky, zahrozy ta perspektvy [Human rights in the digital age: Challenges, threats and prospects]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 28(1), 15–23. [https://doi.org/10.37635/jnalsu.28\(1\).2021.15-23](https://doi.org/10.37635/jnalsu.28(1).2021.15-23)
- Sosnin, O. (2020). Tsyfrovizatsiia yak nova realnist Ukrainy [Digitalization as a new reality of Ukraine]. *Lex-*

Inform. Available at: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/tsyfrovizatsiya-yak-nova-realnist-ukrayiny/> (accessed: 22 July 2026).

11. European Parliament and the Council of the European Union. (2016). Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). Official Journal of the European Union, L119, 1–88. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> (accessed: 22 July 2026).

12. Court of Justice of the European Union. (2014). Google Spain SL, Google Inc. v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González, Case C-131/12, Judgment of the Grand Chamber of 13 May 2014. Available at: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-131/12> (accessed: 22 July 2026).

13. European Court of Human Rights. (2018). M.L. and W.W. v. Germany, Applications Nos. 60798/10 and 65599/10, Judgment of 28 June 2018. HUDOC. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-183947> (accessed: 22 July 2026).

14. Khaustova, M. H. (2022). Derzhavna polityka v sferi prav liudyny v epokhu tsyfrovyykh transformatsii [State policy in the field of human rights in the era of digital transformations]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho uni-

versytetu. Seriya: Pravo, 69, 328–333. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.55>

15. Khaustova, M. H. (2022). Poniattia tsyfrovizatsii: natsionalni ta mizhnarodni pidkhody [The concept of digitalization: National and international approaches]. Pravo ta innovatsii, 2(38), 7–18. [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2022-2\(38\)-1](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2022-2(38)-1)

16. Labyk, A. R. (2025). Tsyfrovyy rozryv yak vyklyk dlia realizatsii tsyfrovyykh prav liudyny [Digital divide as a challenge to the implementation of digital human rights]. In: Molodizhna nauka zarady myru ta rozvytku: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Chernivtsi, 28–29 November 2025) (pp. 417–421). Chernivtsi: Yurii Fedkovych Chernivtsi National University. Available at: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/13352> (accessed: 22 July 2026).

17. Labyk, A. R. (2025). Mizhnarodne pravo prav liudyny v umovakh tsyfrovizatsii: analiz kliuchovykh poniat [International human rights law in the context of digitalization: Analysis of key concepts]. Analitychno-porivnialne pravoznavstvo, 6, 429–433. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.65> Available at: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/584/580> (accessed: 22 July 2026).

Дата першого надходження статті до видання: 17.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.09.2026